

УДК 781.68+784.96:784.1[784.4]
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/32.214521>

Андрій СОЛОВЙОВ,
orcid.org/0000-0002-5208-2269

*аспірант кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(Суми, Україна) solovyshka2008@ukr.net*

СТИЛІСТИКА ДЖАЗУ В АВТОРСЬКИХ ОБРОБКАХ НАРОДНОЇ ПІСНІ ВЕРОНІКИ ТОРМАХОВОЇ

Розглянуто жанрово-стильові особливості авторських обробок Вероніки Тормахової. Виявлено, що композиторка використовує широку палітру фольклорних народно-пісенних жанрів, втілює їхні сутнісні музичні характеристики мовою джазової стилістики. Відповідно до мети у статті досліджено музично-стильові особливості акапельних обробок народної пісні для чоловічого ансамблю.

Наукова новизна. Уперше здійснено розгляд обробки канта «Птичка-невеличка» та композиції «Щедрик» зі збірки обробок народних пісень 2020 року. Розкрито органічний зв'язок іманентних народно-пісенних ладових, метро-ритмічних, фактурних побудов з естрадно-джазовою стилістикою творчого доробку В. Тормахової.

Методологія статті – комплексна гуманітарна, згідно з надбаннями сучасного мистецтвознавства. Особливого значення набуває емпіричний досвід, методи аналізу та синтезу.

Висновки. Розкрито визначальну роль жанру обробки народної пісні для українських композиторів. Відзначено особливе ставлення до естрадно-джазових барв у царині вітчизняної академічної музики ХХ–ХХІ століть. Доведено, що обробки В. Тормахової демонструють безліч варіантів поєднання скарбів національної музики з елементами джазової стилістики. Стверджується висновок про природність такого симбіозу, який не є простим механічним доданком ознак класичного джазу з відомими народними мелодіями. Доведено, що специфіка індивідуального композиторського стилю пов'язана із втіленням принципів джазового мислення, що виявлене в органічному контексті фольклорного мелосу. Зазначено, що творчий меседж композиторки найбільш відповідно втілює майстерний колектив виконавців – акапельний гурт “ConCord”.

Ключові слова: фольклор, джаз, українські композитори, стиль, мелос, ритм, лад.

Andriy SOLOVYOV,
orcid.org/0000-0002-5208-2269

*Graduate Student at the Department of Fine Arts, Musicology and Cultural Studies
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) solovyshka2008@ukr.net*

STYLISTS OF JAZZ IN AUTHOR'S ARRANGEMENTS OF FOLK OF VERONICA TORMAKHOVA

Relevance of the study. Genre and style features of Veronika Tormakhova's author's adaptations are considered. It was found that the composer uses a wide palette of folk song genres, embodying their essential musical characteristics in the language of jazz style.

Main objectives of the study. According to the purpose, the article investigates the musical and stylistic features of a cappella arrangements of folk songs for male ensemble.

Scientific novelty. For the first time, the arrangement of the edging “Small Bird” and the composition “Shchedryk” from the collection of arrangements of folk songs in 2020 were considered. The organic connection of immanent folk-song frets, metro-rhythmic, textural constructions with pop-jazz style of V. Tormakhova's creative work is revealed.

The methodology of the article is complex humanities according to the achievements of modern art history. Empirical experience, methods of analysis and synthesis become especially important.

Results and conclusions of our study. Veronika Tormakhova is a representative of the Ukrainian musical culture of the XXI century, a universally gifted creative person. She is a musicologist and composer, a well-known arranger, a member of the Union of Composers of Ukraine and the ASCAP Association. Interest in the folklore of different countries and forms of its existence in another stylistic projections (pop-jazz) is realized in its scientific-practical and creative spheres at the same time. V. Tormakhova is the author of the monograph “Ukrainian pop music and folklore: interpenetration and synthesis” (2017). In addition to works of academic tradition, V. Tormakhova uses folk treasures in pop and jazz opuses. The genre of folk song processing acquires special significance in her work. Its highlight is the use of elements of jazz style, which are extremely brightly colored folklore prototype. The performing direction of such arrangements is interesting: V. Tormakhova's polyphonic a cappella compositions are performed by highly professional academic choirs, including the “Khreschatyk” Chamber Choir and the “ConCord” Vocal Ensemble. Colorful harmonious constructions

of altered non- and undecymachords, borrowed from jazz chord, are organically inscribed in the fabric of the edging, dedicated to the theme of love. Beat boxing in the bass part significantly dynamizes the musical layer, intensifies the plot collisions of the folk work and gives modernity to the a cappella sound. The free combination of stylistic elements of funk, reggae, bosana and hip-hop unusually dynamizes and individualizes V. Tormakhova's ensemble arrangements.

Key words: *folklore, jazz, Ukrainian composers, style, melody, rhythm, mood structure of music.*

Постановка проблеми. Барви джазу надихали українських академічних композиторів ХХ–ХХІ ст. на написання оригінальних творів. Відомі джазові композиції Мирослава Скорика, Івана Карабиця, Генадія Саська й інших. Також елементи естрадної та джазової стилістики використовуються в музиці видатних персон української композиторської школи, що додає їхнім академічним опусам вишуканості та непересічної індивідуалізованості.

Значимо, що жанр обробки народної пісні є символічним та наскрізним для вітчизняної музики. З епохи класицизму українські композитори інкрустували національний мелос у власні композиції, нехтуючи офіційними імперськими стильовими канонами ХVІІІ ст. Жанр обробки народної пісні розквітає в епоху романтизму, подальша еволюція цього жанру, починаючи з ХІХ ст., акумулює патріотичну свідомість та неймовірну майстерність вітчизняних композиторів, окреслює та формує композиційну вишуканість прийомів обробки в їхній творчості.

У наші часи стали принципи обробки української народної пісні збагачуються різностильовими ресурсами. Формується ціла генерація молодих українських композиторів та композиторів-виконавців, які працюють зі скарбами вітчизняного фольклору у джазовому напрямі. Серед багатьох творчих індивідуальностей вкажемо на творчість Ігоря Закуса, Олександра Саратського, Вероніки Тормахової. Їхні твори звучать із концертної естради авторитетних академічних установ, наприклад, Національної філармонії України, Великого залу Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського, привертають увагу слухачів та дослідників. Цікавою особливістю є той факт, що джазові обробки українських пісень (імпровізаційні за сутністю) фіксуються нотами, видаються відповідні партитури (Саратський, 1917; Хрестоматія, 2020). Тобто усна – за творчою сутністю – традиція джазового імпровізування фіксується в нотному запису і набуває нових якостей. З огляду на популярність даного напрямку творчості та відсутність спеціальних робіт, вважаємо за актуальне розглянути джазові елементи жанру обробки народної пісні у творчості популярної композиторки нової генерації В. Тормахової.

Аналіз досліджень. Значимо дві праці, що зосереджені на інтерпретації фольклору та жанрово-стильових питаннях творчості В. Тормахової.

У дослідженні естрадно-джазових параметрів хорових обробок народних пісень науковцями В. Сластьон та В. Горобець висвітлюється широкий спектр мистецької палітри української композиторки, завдяки якій здійснюється синтез фольклорних засад з естрадними (Сластьон, Горобець, 2017). Окрема увага цих дослідників приділяється технології роботи з першоджерелом. Ними доведена важливість фольклорного тексту прототипу, що є підґрунтям для втілення яскравого музичного образу обробки: «Для хорових обробок народних пісень В. Тормахової характерна увага до вербального тексту та прагнення переосмислити його. Специфікою індивідуального композиторського стилю виступає використання фольклору як першоджерела, яке не втрачає свого «обличчя» і водночас стає більш доступним для слухачів, завдяки своєму «осучасненню», що здійснюється поєднанням із метроритмікою, гармонією, виконавськими прийомами естрадної музики» (Сластьон, Горобець, 2017: 218).

Науковцями Н. Яговенко, В. Дріневською та С. Власовою зазначено важливість народно-пісенного мелосу як яскравої складової частини естрадно-джазових та академічних вокальних творів композиторки (Яговенко, Дріневська, 2017).

Власні теоретичні погляди самої композиторки на значення фольклору для української естрадної музики й аналітична панорама щодо специфіки її розвитку представлені в монографії В. Тормахової (Тормахова, 2017а). Важливими видаються висновки її статті, де розглянуті різні аспекти інтерпретації у джазі (Тормахова, 2017б).

Окрім того, методологія вивчення різних параметрів стилю та жанру у джазі вирішується у ґрунтовних дисертаційних дослідженнях останніх років українських музикознавців В. Олендарьова, В. Романка, О. Воропаєвої, О. Хижка, М. Булди, Ю. Дяченка. Але комплексні музикознавчі питання щодо жанрово-стильових рис та місця джазової стилістики в обробках народних пісень В. Тормахової залишаються малодослідженими.

Мета статті – розгляд музичних особливостей акапельних обробок народної пісні для чоловічого

ансамблю, їхнього зв'язку із джазовою стилістикою на прикладі творчого доробку В. Тормахової.

Виклад основного матеріалу. Вероніка Тормахова є представницею української музичної культури XXI ст., універсально обдарованою творчою особистістю. Вона є музикознавицею та композиторкою, відомою аранжувальницею, членкинею Спілки композиторів України й асоціації ASCAP (Американське об'єднання композиторів, аранжувальників та видавців). Пані Вероніка має ґрунтовну музикознавчу освіту: навчання композиції в її творчому житті завжди поєднувалося з музично-теоретичною освітою. Отже, творча професія композиторки набула у класі професора Київської консерваторії Геннадія Ляшенка, а наукова музикознавча – пов'язана з іменем видатного українського теоретика Дмитра Терентьєва, під керівництвом якого В. Тормахова захистила дисертацію у 2007 р.

Композиторка має вчене звання та науковий ступінь (кандидат мистецтвознавства, доцент), працює у провідних музичних закладах вищої освіти України, де викладає джазову гармонію, джазову імпровізацію й інструментознавство в *alma mater* – Київській муніципальній академії музики ім. Р. М. Глієра, джазове сольфеджіо, джазову гармонію, поліфонію, композицію, музичну інтерпретацію й аналіз музичних творів на різних кафедрах Київського національного університету культури і мистецтв.

Зацікавленість фольклором різних країн та формами його побутування в іншій стильовій ніші (естрадно-джазовій) реалізується в її науково-практичній і творчій сферах водночас. В. Тормахова є авторкою монографії «Українська естрадна музика і фольклор: взаємопроникнення і синтез» (2017 р.), яка розвиває ідеї її кандидатської дисертації 2007 р. Відносини академічного композитора з народним мелосом у її теорії пов'язуються із принципом цитування музичного фольклору, який, на думку дослідниці, має багато різновидів: «<...> 1) цитування вербального тексту (при створенні авторської мелодики й аранжування; виконання може бути в автентичній вокальній манері); 2) цитування народної пісні як інструментальної теми (аранжування, як правило, авторське); 3) цитування народної мелодії з текстом (найбільш точне цитування, при якому авторським матеріалом є аранжування і манера вокального виконання, однак може бути застосована автентична для відтворення справжнього фольклорного звучання); 4) цитування народної мелодії, що поєднується з авторським текстом групи або окремого виконавця (у більшості випадків фольклорна тема

цитується з гармонією, рідше гармонія авторська, аранжування може включати виконання в автентичній вокальній манері); 5) цитування народного інструментального матеріалу (повне цитування, практично завжди з використанням народних інструментів чи їхніх тембрів, прийомів гри на них. Як правило, авторське аранжування підготовляє таке цитування)» (Тормахова, 2014: 58).

У власній композиторській творчості В. Тормахова вперше масштабно втілила народнопісенний мелос у дипломній роботі – варіаціях для симфонічного оркестру та народного вокалу “Et sic in infinitum” («І так далі, у нескінченність», 1998 р.). Форма твору відрізняється оригінальністю: спочатку звучать варіації, а тема варіацій, у традиціях сучасної музики, з'являється пізніше – у точці золотого перетину твору. Твір в експозиційному та розвиваючому розділах інтонаційно розпорошений на мелодійні сегменти, які в єдиному комплексі цілісного звучання (цитування) згодом становлять купальську пісню «Ой, яром вода»: «Народний вокал у даному творі є своєрідною родзинкою, адже на тлі звучання потрійного складу симфонічного оркестру три вокалісти, що співають народними голосами, дуже добре чути без мікрофонів. Завдяки виваженості динамічного балансу їх поява є цілком обґрунтованою» (Яговенко, 2017: 700).

Окрім творів академічної традиції, В. Тормахова використовує фольклорні скарби в естрадно-джазових опусах. Особливого значення в її творчості набуває жанр обробки народної пісні. Його родзинкою є використання елементів джазової стилістики, які надзвичайно яскраво розфарбовують фольклорний прототип.

Цікавим є виконавське спрямування таких обробок: багатоголосі композиції *a cappella* В. Тормахової виконують високопрофесійні академічні хорові колективи, серед яких камерний хор «Хрещатик» та вокальний ансамбль “ConCord”. Якщо народні пісні в обробці композиторки у виконанні хору «Хрещатик» уже набули наукової інтерпретації (Сластьон, Горобець, 2017: 217–219), то оцінка наслідків творчої співпраці В. Тормахової з “ConCord” у цьому жанрі – іще попереду.

Вокальний чоловічий секстет “ConCord” виник у 2006 р., його постійний склад такий: контрастенор, три тенори, баритон, бас. Усі учасники ансамблю – професійні музиканти, які поєднують здобутки академічної освіти із практикою православних півчих київського Свято-Троїцького Іонинського монастиря. Ансамбль “ConCord” брав участь у записі компакт-диска, що представив світові реконструкції

рукописних музичних пам'яток XVII–XVIII ст., уперше у світі виконав партесні мотети з київського нотного зібрання. Але в їхньому репертуарі однаково вдало звучать твори різних епох, жанрів і стилів: від старовинної сакральної музики до джазу; від духовних піснеспівів православної церкви, класичних хітів української естради, негритянських спірічуелів до народних пісень у майстерній джазово-естрадній обробці.

Предметом розгляду статті є ноти обробок народних пісень, написаних В. Тормаховою спеціально для колективу “ConCord” (Хрестоматія, 2020), та звукозаписи виступів з вебсайту гурту (ConCord Vocal Group, 2020). Усі твори співаками виконуються *a capella*, з дотриманням стильової відповідності та концепції композиторки.

В основу композиції «Птичка» покладено мелодію і текст українського світського канта «Пташка-невеличка». Цей жанр означено авторкою як «обробка народної пісні». У композиції тексту, якій підпорядкована мелодія, переважає дворядкова строфічність: *«Я пташка-невеличка, я по полю літала. / я по полю літала, я травку прогортала. / Я травку прогортала, я сокола шукала. / Ой ти, сокіл мій ясний, як мій милий, прекрасний. / Та гордуєш ти мною та як місяць горою. / Та як місяць зорою, а туман долиною. / Та туман долиною, а козак дівчиною»* (Хрестоматія, 2020: 5–15). Кант як жанр побутової пісні XVII–XVIII ст. закріплює пошуки нових засобів пісенної виразності в українській народній культурі, що наближає їх до професійних. Плинність руху, тяжіння до силабо-тоніки та розповідна інтонація тексту збережені в мелосі обробки. Це виявляється у примхливій метричній структурі (чергування дво- та тридольності) за плинності ритмічного малюнку. Квадратність побудов (4 + 4), питально-відповідальна структура мелодії долаються в кадансовій зоні, яка розширює побудову завдяки повторності. Вона набуває контрастного звучання, оскільки підголоскова фактура перетворюється на акордову, виникає пунктирний ритмічний зворот, а інтонація розв'язання нестійкої доміанти в тоніку повторюється двічі в різному тактовому метрі (2/4, 3/4, 5/4). Цей прийом уваги до кадансових зон з їх цезуруванням, ритмізованими зворотами є типовим для кантів. Саме повторність кадансової зони після кожної текстової цезури рядка стає місцем варіативності та стильових експериментів у цій обробці. Барвисті гармонійні побудови альтерованих нон- та ундецимакордів, запозичені із джазової акордики, органічно вписані у тканину канта, присвяченого любовній тематиці. Бітбокс у партії баса значно

динамізує музичний шар, посилює сюжетність твору та надає сучасності акапельному звучанню. Вільне поєднання стильових елементів фанку, реггі, босанови та хіп-хопа незвичайно динамізує й індивідуалізує цю ансамблевую обробку.

Обробка «Щедрика» В. Тормахової – ще одна перлина української музики. Оригінал народної пісні несе в собі магічний код, який збережений у незмінному вигляді практично в усіх існуючих інтерпретаційних версіях, від обробки М. Леонтовича до гурту “Pentatonix”. В. Кузик зазначає: «Первісний архетип із серії так званих «народних примітивів» – мотив із 4-х звуків у межах півтора-тону – із прадавніх часів сприймався нашими пращурами, ще язичниками, мов магічна формула, що заворожувала, гіпнотизувала людину. Головним психологічним фактором дії цієї «магії» була безперервність повторюваності мотиву – *ostinato-stabilitas*” (Кузик, 2013: 43). В обробці В. Тормахової відбувається звернення до основ афроамериканського джазу (свінг, бітбокс, імітація голосами вокалістів інструментальних партій, складання альтерованих септакордів із джазовим присмаком). Тему викладено паралельними тризвуками з неповними септ- та нон-, ундецимакордами. Також партія «безладового баса» вдало імітує контрабас і супроводжує перші 53 такти обробки. Окрім того, поруч з українським текстом «Щедрика» використовується оригінальний англомовний вірш, відповідний жанру колядок “Carol of the Bells”, складений американським хормейстером П. Вільховським у 30-ті рр. минулого століття.

Обробка В. Тормахової розгортає магічну повторність фольклорного джерела мотиву «Щедрика» (який потрактовано як стандарт) до масштабної композиції, де викладення теми чергується з її розвитком. Значимо суто джазовий принцип розвитку стандарту, коли звучання теми чергується з інструментальними імпровізаціями, звуки різних інструментів імітують по черзі три тенори, контратенор, баритон. Наявна і сольна лінія баса (окрім бітбоксу): із 73 такту (Хрестоматія, 2020: 43) у динаміці форте виникає самостійна мелодійна лінія із глісандуванням, свінгуванням, що використовує яскравий імпровізаційний контрапункт, мелодійно похідний від основної теми «Щедрика». З'явившись 3 грудня 2014 р., ця обробка без перебільшення «вибухає» в інтернет-просторі і приносить неабияку відомість її авторці та групі “ConCord”.

Значимо, що й інші обробки народних пісень В. Тормахової з нотної збірки 2020 р. побудовано за аналогічними принципами. Джазова стилістика

вдало розкриває різні акценти сюжетних ліній народного тексту, завдяки яскравій альтерованій акордиці, бітбоксу, імпровізаціям, свінгуванню динамізує їх плинну статику, закладену каноном повторності у традицію народного співу.

Висновки. У підсумку аналізу зазначимо, що українські композитори здавна зверталися до жанру обробки народної пісні, вбачали в рідному фольклорному мелосі значні ресурси для вияву

власної індивідуальності. Обробки В. Тормахової демонструють безліч варіантів поєднання скарбів національної музики з елементами джазової стилістики. Такий симбіоз не є простим механічним доданком ознак класичного джазу з відомими народними мелодіями, це радше вияв джазового мислення в органічному контексті фольклорного мелосу, якій вдало втілює майстерний колектив виконавців – акапельний гурт “ConCord”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузык В. «Щедрик»: аналіз – stretta. *Народна творчість та етнологія*. 2013. № 1. С. 42–45.
2. Саратський О. Цвіте терен : ноти : джазові обробки українських народних пісень для фортепіано. Київ : Муз. Україна, 2017. Ч. II. 32 с.
3. Сластьон В., Горобець В. Естрадно-джазові виміри хорових обробок народних пісень у творчості Вероніки Тормахової. *Молодий вчений*. 2017. № 9 (49). С. 216–219.
4. Тормахова В. Особливості взаємодії рок-музики та фольклору (на прикладі творчості гурту «Брати Гадюкіни»). *Мистецтвознавчі записки*. 2014. Вип. 26. С. 56–63.
5. Тормахова В. Особливості інтерпретації у джазі. *Мистецтвознавчі записки : збірник наукових праць*. Київ : Міленіум, 2017. Вип. 31. С. 57–63.
6. Тормахова В. Українська естрадна музика і фольклор: взаємопроникнення і синтез : монографія. Київ : Ліра-К, 2017. 204 с.
7. Хрестоматія для чоловічого вокального ансамблю а капела : нотна збірка / упоряд. та заг. ред. В. Тормахова. Київ : Ліра-К, 2020. 180 с.
8. Яговенко Н., Дріневська В., Власова С. Застосування народного вокалу у творах Вероніки Тормахової. *Молодий вчений*. 2017. №1 1. С. 699–702.
9. ConCord Vocal Group : офіційний сайт гурту. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCGXaaKZ66w6UIbCEvqaXBYg> (дата звернення: 01.07.2020).

REFERENCES

1. Kuzyk, V. (2013). “Shchedryk”: analiz-stretta. [“Shchedryk”: analysis – stretta]. *Folk art and ethnology*. 2013, № 1 (January – February), pp. 42–45. [in Ukrainian].
2. Sarats'kyu, O. (2017). Tsvite teren [Noty]: dzhazovi obrobky ukrayins'kykh narodnykh pisen' dlya fortepiano. [Tsvite teren [Sheet music]: jazz arrangements of Ukrainian folk songs for piano]. Part II. Kyiv: Muzychna Ukrayina, 2017. 32 p. [in Ukrainian].
3. Slast'on V. M., Horobets' V. P. (2017). Estradno-dzhazovi vymiry khorovykh obrobok narodnykh pisen' v tvorchosti Veroniky Tormakhovoyi. [Variety and jazz parameters of choral arrangements of folk songs in the works of Veronica Tormakhova]. *Young Scientist*, № 9 (49), pp. 216–219. [in Ukrainian].
4. Tormakhova, V. M. (2014). Osoblyvosti vzayemodiyi rok-muzyky ta fol'kloru (na prykladi tvorchosti hurtu “Braty Hadyukiny”). [Features of the interaction of rock music and folklore (on the example of the band “Gadyukin’ Brothers”)]. *Art notes*. V. 26. Kyiv: Millennium, pp. 56–63. [in Ukrainian].
5. Tormakhova, V. M. (2017). Osoblyvosti interpretatsiyi v dzhazi. [Features of interpretation in jazz]. *Art Notes*. V. 31. Kyiv: Millennium, pp. 57–63. [in Ukrainian].
6. Tormakhova, V. M. (2017). Ukrainska estradna muzyka i folklor: vzaiemopronyknennia i syntezy [Ukrainian folk music and folklore: mutual understanding and synthesis], Kyiv: Lira-K. 204 p. [in Ukrainian].
7. Khrestomatiya dlya cholovichoho vokal'noho ansamblyu a kapela: notna zbirka [uporyad. ta zah. red. V. M. Tormakhova], (2020). [A textbook for male vocal ensemble and a cappella: music collection (order. and general ed. V. M. Tormakhova)]. Kyiv: Lira-K Publishing House. 180 p. [in Ukrainian].
8. Yagovenko N. V., Drinevska V. S., Vlasova S. A. (2017). Zastosuvannya narodnoho vokal'noho v tvorakh Veroniky Tormakhovoyi. [The use of the people’s vocal in the works of the Veronica Tormakhova]. *Young Scientist*, № 11, pp. 699–702. [in Ukrainian].
9. ConCord Vocal Group: official site. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCGXaaKZ66w6UIbCEvqaXBYg> Available at: 01.07.2020. [in Ukrainian].